

ממרד למדינה

ד"ר נח חכם, פרשת וישלח, כסלו תשע"ד

לוח כרונולוגי

- 198-201 – המלחמה הסורית החמישית: אנטיוכוס השלישי, הגדול, כובש את ארץ ישראל
- 175 – אנטיוכוס הרביעי עולה לשלטון. ייסוד אנטיוכיה בירושלים.
- 167 – גזרות אנטיוכוס, חילול המקדש, ראשית מרד החשמונאים
- 164 – כסלו – טיהור המקדש – חנוכה.
- 161 – יהודה המקבי גובר על ניקנור (יג באדר) וכורת ברית עם רומא.
- 160 – יהודה נופל בקרב עם באקכידס; החשמונאים יורדים למחתרת.
- 152 – יונתן כוהן גדול
- 143 – יונתן נרצח על ידי טריפון; שמעון כוהן גדול ומנהיג האומה
- 142 – עצמאות: יהודה בהנהגת שמעון נפטרת מתשלום מס לסלווקים
- 134 – שמעון נרצח; בנו יוחנן הורקנוס כוהן גדול ושליט.
- 104 – מות יוחנן, אריסטובולוס כוהן גדול ומלך יהודה
- 103 – מות אריסטובולוס; אלכסנדר ינאי כוהן גדול ומלך יהודה
- 76 – מות אלכסנדר ינאי; שלומציון אלמנתו מלכה, ובנה הורקנוס כוהן גדול
- 67 – מות שלומציון; ריב האחים החשמונאים
- 63 – פומפיוס כובש את יהודה, מבטל את המלוכה וממנה את הורקנוס לכוהן גדול

א. הכהנים הגדולים מבית צדוק:

גדול אחיו ותפארת עמו	שמעון בן יוחנן הכהן
אשר בדורו נפקד הבית	ובימיו חוזק היכל
אשר בדורו נכרה מקוה	אשיח בס בהמונו
אשר בימיו נבנה קיר	פנות מעון בהיכל מלך
הדואג לעמו מחתף	ומחזק עירו מצר...
יאמן עם שמעון חסדו	ויקם לו ברית פינחס
אשר לא יכרת לו ולזרעו	כימי שמים. (בן סירא נא-ד, כד)
הודו למצמיח קרן לבית דוד	כי לעולם חסדו
הודו לבוחר בבני צדוק לכהן	כי לעולם חסדו (שם, נא כח-כט)

ב. הכהונה הגדולה וההתייונות: 167-175 לפה"ס

1. מקבים א א יא: ויצאו מישראל בימים ההם בני בליעל ויפתו רבים לאמור: נלכה ונכרתה ברית עם הגויים אשר סביבנו, כי מאז נבדלנו מהם מצאונו רעות רבות.

2. מקבים ב ד ז-טו: כשנפטר סלווקוס מן החיים ואנטיוכוס המכונה אפיפאנס נטל את המלוכה (=175 לפה"ס), יאסון אחי חוניו נישל את חוניו מן הכהונה הגדולה... בהבטיחו למלך... שלוש מאות ושישים כיכר כסף... ומלבד אלה הבטיח לזכותו בעוד מאה וחמישים לשנה אם יינתן לו לייסד גימנסיון ואפביאון ולרשום את האנטיוכים אשר בירושלים. (...) ומיד הסב את בני עדתו לסגנון היווני, ואילו את החסדים המלכותיים שקוימו ליהודים הוא דחק הצידה ובבטלו את הלכות החוקה חידש

מנהגים פורעי חוק. (...) היה מין שיא של יוונות והתקדמות של נכריות כך שהכוהנים כבר לא התלהבות ביחס לעבודות המזבח, אלא בבוזם למקדש ובהסחת דעתם מן הקרבנות התלהבו ... , בשומם לאל את ערכי האבות ובחשבם את הכיבודים היווניים ליפים ביותר.

3. מקבים ב ד כד-כה, לב

מנלאוס... הסב לעצמו את הכהונה הגדולה בהציעו למלך שלוש מאות כיכר כסף יותר מיאסון. הוא... בא לירושלים, אך מבלי שנשא עמו כל דבר הראוי לכהונה הגדולה, היו לו רק זעם עריץ אכזרי וכעסי חיה ברברית. מנלאוס... לאחר שגזל כמה כלי זהב מן המקדש...

4. מקבים ב ד לט-מב

מאחר שרבו בעיר מקרים של שוד המקדש על ידי ליסימאכוס בעצת מנלאוס... התאסף הקהל נגד ליסימאכוס... חימש ליסימאכוס כשלושת אלפים איש והחל לפעול בידיים חסרות צדק... וכאשר הבחינו המוחים בהתקפתו של ליסימאכוס, יש שנטלו אבנים ואחרים – חתיכות עץ עבות, והיו גם שמילאו את חופניהם מן האפר שהיה מונח שם ובחוסר סדר מוחלט הם השליכו את הדברים האלה אל עבר אנשי ליסימאכוס. על ידי כך הם הפכו רבים מהם לפצועים, ואילו את חלקם הם הפילו ואת כל האחרים אילצו לברוח, את שודד המקדש עצמו הם הכריעו ליד האוצר.

5. מקבים ב ה ה-ז

בעקבות שמעוה כוזבת כאילו נפטר אנטיוכוס מן החיים יאסון... ערך התקפה פתאומית על העיר... עשה טבח באנשי עירו שלו עצמו ללא רחמים ולא נתן את דעתו לכך שהצלחה נגד בני משפחה הנה האסון הגדול ביותר, בחשבו שהוא מניח את היסודות למצבות ניצחון לא על בני עמו כי אם על אויבים. אך את השלטון לא תפס, ובהסתיים מזימתו בכלימה הוא ברח...

ג. האתוס של מתתיהו

1. מקבים א ב טו-כו

ויבואו אנשי המלך אשר היו כופים את הכפירה אל מודיעין העיר, כדי שיעלו קרבנות... ויענו אנשי המלך ויאמרו למתתיהו לאמור... גש ראשון ועשה כמצוות המלך, כאשר עשו כל הגויים וגם אנשי יהודה והנשארים בירושלים, ותהיה אתה ובניך מרעי המלך... ויען מתתיהו ויאמר בקול גדול: אם ישמעו לו כל הגויים אשר בבית מלכות המלך לבגוד איש איש בעבודת אבותיו ולבחור במצוותיו של המלך, אני ובני ואחי נלך בברית אבותינו. חלילה לנו לעזוב חוק ומשפטים... וכאשר סיים לדבר את הדברים האלה ניגש איש יהודי לעיני כל להקריב על הבמה במודיעין, כפקודת המלך. וירא מתתיהו ויקנא, ויזועו כליותיו, ותעלה חמתו כמשפט, וירוץ וישחטו על הבמה. ואת איש המלך הכופה לזבוח הרג בזמן הוא ואת הבמה הרס. ויקנא מתתיהו לתורה כאשר עשה פינחס לזמרי בן שלום. ויקרא מתתיהו בעיר בקול גדול לאמור: כל המקנא לתורה והעומד בברית יצא אחר.

2. מקבים א ב מד-מח

ויאספו חיל ויכו את הרשעים באפם ואת הפושעים בחמתם והנשארים ברחו את הגויים להינצל. ויסובו מתתיהו וידידיו ויהרסו את הבמות. וימולו את הילדים הערלים אשר מצאו בגבולות ישראל בכוח. וירדפו את בני הזדון ותצלח מלאכתם בידם. ויושיעו את התורה מידי הגויים ומיד המלכים, ולא נתנו קרן לרשע.

3. צוואת מתתיהו (מקבים א ב מט-סח)

ויקראו ימי מתתיהו למות ויאמר לבניו:.... עתה בניס קנאו לתורה ותנו את נפשותיכם על ברית אבותינו... פינחס אבינו בקנאו קנאה לקח ברית כהונת עולם... אליהו בקנאו קנאת תורה – עלה

השמים. חנניה עזריה מישאל מאמינים, מילטו מלהבה. דניאל בתומו ניצל מפי האריות...בנים חזקו ואמצו בתורה כי בה תכובדו... ואתם קרבו אליכם את כל עושי התורה ונקמו נקמת עמכם. גמלו גמול לגויים והשיבו אל מצוות התורה.

ד. יהודה

1. מקבים א ג ה-ח: וירדוף רשעים ויחפשו ומבהלי עמו ליהט. ויכנעו הרשעים מפחדו וכל עושי עוול רגזו ותצלח תשועה בידו... ויעבור בערי יהודה ויכרת רשעים ממנה וישב חרון מישראל.
2. מקבים א ז ה-כד: ויבואו אליו (=אל המלך דמיטריוס) כל האנשים הרשעים והחטאים מישראל ואלקימוס מנהיג אותם ברצותו לכהן, ויאשימו את עמם לפני המלך לאמור: הרג יהודה ואחיו את כל ידידיך ואותנו גירש מארצנו...ויאספו אל אלקימוס ואל באקחידס קהל סופרים לבקש צדק... וידבר עמם דברי שלום וישבע להם לאמור לא נבקש לכם ולידידיכם רעה. ויאמינו לו. ויתפוס מהם שישים אנשים ויהרוג אותם ביום אחד... וישתדל אלקימוס על דבר הכהונה הגדולה. ויאספו אליו כל מרגיזי עמם ויחזיקו בארץ יהודה ויעשו מכה רבה בישראל. וירא יהודה את כל הרעה אשר עשה אלקימוס ואשר עמו בבני ישראל יותר מאשר הגויים, ויצא אל כל גבולות יהודה סביב ויעשה נקמה בכל האנשים העריקים...
3. נצחונות במלחמות עם הסלווקים; טיהור המקדש וחנוכתו

ה. יונתן

ותחדל חרב מישראל וישב יונתן במכמש ויחל לשפוט את העם ויכרית את החוטאים מישראל... וישב יונתן בירושלים ויחל לבנות ולחדש את העיר... וישלח אלכסנדרונס אליו כדברים האלה לאמור... ועתה מינינו אותך היום כוהן גדול על עמך ולהיקרא רע המלך... וילבד יונתן את בגד הקודש בחודש השביעי בשנה השישים ומאה בחג הסוכות, ויאסוף צבא ויעש נשק רב... ויאספו נגדו אנשי בליעל מישראל אנשים רשעים להתלונן עליו והמלך לא שם לבו אליהם. ויצווה המלך ויפשטו את יונתן את בגדיו וילבישוהו ארגמן ויעשו כן, ויושיב אותו המלך עמו... ויכבד אותו המלך ויכתבו בין הרעים הראשונים וישימהו שר צבא ושר פלך, וישוב יונתן לירושלים בשלום ובשמחה...

ו. שמעון:

1. מקבים א יג לז-מב

ויבחר שמעון אנשים וישלחם את דטריוס המלך לקרוא דרור לארץ... וישלח לו דמטריוס המלך כדברים האלה...: המלך דמטריוס לשמעון כוהן גדול רַע מלכים לשקנים ולעם היהודים שלום. את עטרת הזהב ואת ענף התמר אשר שלחתם קיבלנו ונכנוים אנו לעשות עמכם שלום רב...ואשר קיימנו לכם קיים, והמבצרים אשר בניתם, לכם יהיו. ואנו סולחים על המשגים והחטאים עד היום הזה, ואת מס הכתר אשר שילמתם, ואם דבר אחר גבו מירושלים, לא יגבו עוד... בשנה השבעים ומאה הוסר עול הגויים מעל ישראל. ויחל העם לכתוב במסמכים ובהסכמים: בשנה הראשונה לשמעון כוהן גדול ושר צבא ומושל היהודים.

כיבוש וביצור גזר, יפו, החקרא

2. מקבים א יד ד-טו

ותשקוט הארץ כל ימי שמעון וידרוש טוב לעמו ותיטב בעיניהם ממשלתו וכבודו כל הימים... וירחב את הגבולות לעמו וימשול בארץ... ויבער את הטומאה ממנה ואין עומד לפניו. ויהיו עובדי אדמתם בשלום והארץ נתנה את יבולה ועץ השדה את פרו. זקנים ברחובות ישבו, כולם בטוב שחו, והבחורים לבשו הוד ויחגרו כלי מלחמה... עשה שלום בארץ וישמח ישראל שמחה גדולה, וישבו איש תחת גפנו ותאנתו ואין מחריד... את התורה דרש ויבער כל רשע ורע, את המקדש כיבד וירבה את כלי הקודש.

שם פס' מא-מז: ויחליטו היהודים והכוהנים שיהיה שמעון מושלם וכוהן גדול לעולם, עד עמוד נביא נאמן. ושיהיה לשר צבא עליהם... ושידאג לענייני המקדש, ושיישמעו לו כולם, ושכל המסמכים בארץ ייכתבו בשמו, ושילבש ארגמן ויעדה זהב, ולא יוכל איש מן העם ומן הכוהנים לבטל דבר מאלה ולהתנגד לדבריו ולהקהיל אספה בארץ בלעדיו... ויחליט כל העם לתת לשמעון לעשות כדברים האלה. ויקבל שמעון ויחליט לשמש בכהונה הגדול ולהיות שר צבא ומושל של היהודים ושל הכוהנים ולעמוד בראש כולם.

ח. עוד על שמעון: מקבים א טו לג-לה

ויען שמעון ויאמר לו: לא ארץ נכריה לקחנו ולא רכוש זרים כבשו כי אם את נחלת אבותינו אשר על ידי שונאינו בלא משפט באיזה זמן נכבשה. ואנחנו משהזדמן לנו השבנו את נחלת אבותינו. ועל יפו וגזר אשר אותן אתה תובע, הן עשו מכה גדולה בעם ובארצנו, בעדן ניתן מאה כיכר.